

20.12.2021

EOAK/5025/2020

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Saksin

Esittelijä: Esittelijäneuvos Kaija Tanttinen-Laakkonen

HORMONIKIERUKAN ASETTAMINEN JA KORVAAMINEN JULKISESSA TERVEYDENHUOLLOSSA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli hänelle Hämeenlinnan terveyskeskuksessa annettua hoitoa ja terveyskeskuksen ohjeistusta. Ohjeistuksen mukaan hänelle ei asennettu hormonikierukkaa maksutta hänen sairautensa hoitoon.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin seuraava selvitys:

- 1) Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston Valviran lausunto 8.12.2021,
- 2) Hämeenlinnan terveystalouden avosairaanhoidon ylilääkärin lausunto 18.11.2021,
- 3) Hämeenlinnan kaupungin terveysjohtajan selvitys 2.9.2020,
- 4) lääkäri A:n selvitys 27.10.2021 selvitys,
- 5) terveydenhoitaja B:n päivämätön selvitys ja
- 6) terveydenhoitaja C:n päivämätön selvitys,
- 7) Hämeenlinnan kaupungin ohjeistukset liittyen gynekologisen vuotohäiriön selvittelyyn ja hoitoon, runsaiden kuukautisvuotojen kyselylomake sekä endometrioosin hoito perusterveydenhuollossa -ohje sekä
- 8) kantelijaa koskevat potilasasiakirjat Hämeenlinnan terveyskeskuksesta 7.2.2019 - 8.11.2020 väliseltä ajalta.

3 RATKAISU

3.1 Tapahtumat

Kantelija oli 14.1.2020 Hämeenlinnan D:n terveysaseman alueen E:n neuvolassa terveydenhoitaja B:n vastaanotolla keltarauhashormonikierukka (Mirena) -ehkäisyn seurantakäynnillä kierukan vaihtoa varten.

Haastattelun perusteella jatkosuunnitelmaksi terveydenhoitaja B kirjasi kantelijan toiveen Mirena -ehkäisyyn jatkosta runsaiden kuukautisten vuoksi, ja hän lähetti reseptipyynnön lääkärille. Kantelija ohjattiin varaamaan aika toimenpiteeseen D:n terveysasemalta tai keskusneuvolasta.

21.1.2020 kantelija tiedusteli aikaa ehkäisykierukan vaihtoon ja sen maksullisuutta F:n terveysasemalta, joka ei ollut kysyjän oma terveysasema. Sieltä sairaanhoitaja ohjasi kantelijan tiedustelemaan asiaa keskusneuvolasta ja antoi tälle yhteystiedot. Keskusneuvolan (Kela) perhesuunnitteluvastaanotolle ohjataan asiakkaita kaupungin kaikista neuvoloista. Kantelija oli selvittänyt Kansaneläkelaitokselta, että hän ei saa reseptillä Kelan korvausta, vaan julkiselta puolelta maksuttoman kierukan. Tämän hän kertoi D:n terveysaseman sairaanhoitajalle soittaessaan 4.2.2020. Sairaanhoitaja varasi kantelijalle ajan kierukan vaihtoon D:n terveysasemalle.

Kantelija soitti 2.3.2020 vielä uudelleen tarkistaakseen toimenpiteen suorituspaikan, jolloin sairaanhoitaja päätyi terveysaseman lääkäriltä kysytyään siihen, että kierukka laitettaisiin keskusneuvolassa. Keskusneuvolaan on keskitetty maksuttomien ehkäisykierukoiden asettaminen alle 21-vuotiaille nuorille sekä tietyin sosiaalisin perustein Hämeenlinnan kaupungin ennalta ehkäisevien terveyspalveluiden kustantama. Ohjeen "Sairauden hoitoon määrättävästä Mirenasta (gynekologisen vuotohäiriön selvittely- ja hoito-ohjeet)" päivitys tehtiin 21.2.2020. Tämän jälkeen heti maaliskuussa Hämeenlinnan terveyskeskuksen ennaltaehkäiseviä terveyspalveluita, kuten keskusneuvolan perhesuunnitteluvastaanottoa, jouduttiin pandemian vuoksi supistamaan ja suuntaamaan terveydenhoitajien ja lääkäreiden työpanosta muihin tehtäviin.

Kantelija palasi asiaan maksuttomasta kierukasta 14.7.2020, jolloin E:n neuvolan terveydenhoitaja C pyysi kantelijan yhteydenoton vuoksi D:n terveysaseman lääkäri A:ta selvittämään Mirena -kierukan mahdollista maksuttomuutta kantelijalle. A selvitti 15.7.2020 kantelijalle sekä Kelan ohjeita että Hämeenlinnan kaupungin edellä mainittua ohjetta, jossa kriteerinä runsaille kuukautisille oli muun muassa hemoglobiiniarvo alle 115 g/l. Kantelijan kohdalla kriteereiden täyttymistä pystyi arvioimaan ainoastaan ennen hormonikierukan asettamista vuonna 2012 vallinneen vuototilanteen perusteella. Koska A ei pystynyt toteamaan hoidollista tarvetta kierukalle, hän eväsi kantelijalta kierukan maksuttomuuden kaupungin ohjeen mukaisesti. Hän katsoi, että koska kantelija oli vuodoton käyttäessään kierukkaa, oli epätodennäköistä, että anemiasa todettaisiin. Vaihtoehtoina A esitti joko seurata ilman ehkäisyä ja tarkistaa hemoglobiini, kun kantelijalla oli kuukautiset, tai hankkia kierukka omakustanteisesti.

3.2 Keskeiset oikeusohjeet

Perustuslaki

Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä.

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Terveydenhuoltolaki

Terveydenhuoltolain (1326/2010) 8 §:n 1 momentin mukaan terveydenhuollon toiminnan on perustuttava näyttöön ja hyviin hoito- ja toimintakäytäntöihin.

Terveydenhuoltolain 10 §:n mukaan kunnan ja sairaanhoitopiirin kuntayhtymän on järjestettävä terveydenhuollon palvelut sisällöltään ja laajuudeltaan sellaisiksi kuin kunnan tai sairaanhoitopiirin kuntayhtymän asukkaiden hyvinvointi, potilasturvallisuus, sosiaalinen turvallisuus ja terveydentila sekä niihin vaikuttavien tekijöiden seurannan perusteella lääketieteellisesti, hammaslääketieteellisesti tai terveystieteellisesti arvioitu perusteltu tarve edellyttävät (1 mom.).

Kunnan ja sairaanhoitopiirin kuntayhtymän on huolehdittava vastuullaan olevien asukkaiden palvelujen järjestämisestä ja saatavuudesta yhdenvertaisesti koko alueellaan (2 mom.).

Terveydenhuoltolain 24 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan kunnan on järjestettävä alueensa asukkaiden sairaanhoitopalvelut. Sairaanhoitopalveluihin sisältyvät sairauksien tutkimus, lääketieteellinen tai hammaslääketieteellinen taudinmääritys, hoito, hoitosuunnitelman mukaiset pitkäaikaisen sairauden hoitoon tarvittavat hoitotarvikkeet sekä tarpeellinen lääkinnällinen kuntoutus.

Sairausvakuutuslaki

Sairausvakuutuslain (1224/2004) 2 luvun 1 momentin 3 kohdan mukaan sairausvakuutuslain mukaan ei korvata kunnallisen sairaanhoidon yhteydessä avovastaanotolla annetusta lääkehoidosta aiheutuneita kustannuksia.

Sairausvakuutuslakia koskevan hallituksen esityksen kyseisen säännöksen yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan, että kunnallinen terveydenhuolto vastaa tilanteista, joissa potilas tulee lääkärin vastaanotolle ja häntä lääkitään vastaanottotilanteessa hoitotapahtumaan liittyen. Sille kuuluvat myös vastaanottokäynnillä jatkohoidoksi määrättävät suonien ja nivelen sekä spinaalitalan sisälle annettavat lääkkeet, hormonikierukka sekä lääkärin ihon alle asentamat implantit (HE 50/2004 vp, s.26).

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992, potilaslaki) 3 §:n mukaan jokaisella Suomessa pysyvästi asuvalla henkilöllä on oikeus ilman syrjintää hänen terveydentilansa edellyttämään laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon.

Potilaslain 6 §:n mukaan potilasta on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Jos potilas kieltäytyy tietyistä hoidosta tai hoitotoimenpiteistä, häntä on mahdollisuuksien mukaan hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan muulla lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla (1 mom.).

Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä

Terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain (559/1994, ammattihenkilölaki) 15 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön ammattitoiminnan päämääränä on terveyden ylläpitäminen ja edistäminen, sairauksien ehkäiseminen sekä sairaiden parantaminen ja heidän kärsimystensä lievittäminen. Terveydenhuollon ammattihenkilön on ammattitoiminnassaan sovellettava yleisesti hyväksytyjä ja kokemusperäisiä perusteltuja menettelytapoja koulutuksensa mukaisesti, jota hänen on pyrittävä jatkuvasti täydentämään. Ammattitoiminnassaan terveydenhuollon ammattihenkilön tulee tasapuolisesti ottaa huomioon ammattitoiminnasta potilaalle koituvat hyödyt ja sen mahdolliset haitat (1 mom.).

Terveydenhuollon ammattihenkilöllä on velvollisuus ottaa huomioon, mitä potilaan oikeuksista säädetään (2 mom.).

Ammattihenkilölain 22 §:n mukaan laillistettu lääkäri päättää potilaan lääketieteellisestä tutkimuksesta, taudinmäärityksestä ja siihen liittyvästä hoidosta (1 mom.).

3.3 Oikeudellinen arviointi

Käypä hoito -suosituksessa Runsaat kuukautisvuodot (2018) todetaan, että joka kolmas nainen kokee jossain elämänsä vaiheessa kuukautisvuotonsa runsaiksi. Asianmukainen hoito ja seuranta parantavat huomattavasti elämänlaatua. Taudinmääritys perustuu esitietoihin sekä vuodon määrän ja vuodosta aiheutuvan haitan arviointiin. Kohtuperäisten ja systeemisten syiden selvittämiseksi tehdään tarvittaessa laboratoriotutkimuksia ja emättimen kautta tehtävä kaikukuvaustutkimus ja otetaan kohdun limakalvonäyte. Aneemiselle naiselle tulee aloittaa heti rautasubstituutio. Elleivät traneksaamihappo, tulehduskipulääkkeet, yhdistelmäehkäisyvalmisteet tai hormonikierukka tai näiden yhdistelmät vähennä tehokkaasti vuodon määrää, potilas lähetetään erikoissairaanhoidon.

Hämeenlinnan kaupungin terveydenhuollossa ohjeistettiin 21.2.2020, millä edellytyksillä hormonikierukka voidaan luovuttaa potilaalle maksutta ja asettaa terveyskeskuksen vastaanotolla sairauden hoitoon: ”Jos runsaat kuukautiset johtavat merkittävään anemiaan (Hb < 115), progestiinikierukka asetetaan sairauden hoitona perusterveydenhuollossa kunnan maksamana. Kierukka voi olla paikallaan seitsemän vuotta”.

Käypä hoito -ohjeistuksen mukaan normaali hemoglobiiniarvo ei kuitenkaan sulje pois runsaita kuukautisvuotoja. Hormonikierukkaa voidaan käyttää myös endometrioosin oireiden hoitoon (Duodecim, Lääkärin käsikirja 2018). Totean Hämeenlinnan kaupungin ohjeen merkitsevän siis sitä, että hormonikierukkaa ei voida luovuttaa ja asettaa esimerkiksi niiden potilaiden hoitoon, joilla on runsaat kuukautiset, mutta normaali hemoglobiiniarvo eikä myöskään niille potilaille, jotka sairastavat endometrioosia.

Oikeusasiamiehen vakiintuneessa laillisuusvalvontakäytännössä on katsottu, että terveyspalveluiden järjestämistä koskevilla ohjeilla voidaan yhtenäistää hoitokäytäntöä ja niillä on siten tärkeä yhdenvertaisuutta lisäävä merkitys. Ohjeet voivat kuitenkin olla vain lain ja asetuksen säännöksiä täydentäviä, eikä niillä voi rajoittaa tai sulkea pois oikeutta laissa tai asetuksessa turvattuihin oikeuksiin. Ohjeet, jotka eivät jätä tilaa palvelun tarvitsijan yksilöllisen tarpeen huomioon ottamiselle, ovat ristiriidassa lainsäädännön kanssa. Ohjeet, joilla etukäteen suljetaan terveyspalveluiden piiristä kaavamaisesti pois esimerkiksi määrättyjä potilasryhmiä, ovat lainvastaisia.

Totean, että vaikka Hämeenlinnan kaupungin ohje yhtenäistää hormonikierukan luovutus- ja asettamiskäytäntöä, ohje on lainvastainen siltä osin, kun se sulkee hoidon piiristä pois ne hoidon tarpeessa olevat potilaat, jotka eivät täytä ohjeessa yksilöityjä kriteereitä hormonikierukan määräämisestä sairauden hoitoon.

Valviran mukaan käytännön työssä on huolehdittava siitä, että potilas saa lääketieteellisesti todettuun hoidon tarpeeseensa asianmukaisen hoidon. Hyvään kliiniseen käytäntöön ja ohjeistuksiin kuuluu ottaa huomioon sairauksien valtakunnallisia tutkimus- ja hoitosuosituksia. Yhdyn Valviran käsityksiin. Ammattihenkilölain 15 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön on ammattitoiminnassaan sovellettava yleisesti hyväksytyjä ja kokemuseräisiä perusteltuja menettelytapoja.

Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät terveyspalvelut. Potilaslain 3 §:n mukaan potilaalla on oikeus hänen terveydentilansa edellyttämään terveyden- ja sairaanhoitoon. Potilaan hoidon tarve tulee arvioida hänen yksilöllisen tarpeensa mukaisesti.

Potilaan terveydentilasta johtuvan hoidon tarpeen arvioinnin on perustuttava lääketieteellisesti hyväksyttäviin kriteereihin (HE 185/1991 vp).

Valviran lausunnon perusteella totean, että lääkäri A ei menetellyt asianmukaisesti, koska hän ei 15.7.2020 ottanut huomioon kantelijan gynekologista terveydentilaa Käypä hoito -ohjeistuksen mukaisesti. A:lta jäi selvittämättä, oliko kantelijalla raskauden ehkäisytarpeen lisäksi sellainen sairaus, johon hormonikierukka olisi ollut paras hoito. Hän tarjosi kantelijalle mahdollisuutta selvittää asiaa keskeyttämällä voimassa oleva toimiva hoito ja todistaa runsaiden kuukautisvuotojen aiheuttama anemia ilman hormonihoitoa. Tämä jätti kantelijan oman kertomuksen kuukautisten runsaudesta ilman huomiota. Totean, että kantelijan oikeus perustuslaissa turvattuihin riittäviin terveyspalveluihin ja potilaslaissa tarkoitettuun laadultaan hyvään hoitoon ei toteutunut.

Totean vielä, että jos terveyskeskuslääkäri määrää potilaalle hormonikierukan sairauden hoitoon, sen asettaminen ja kustantaminen kuuluu julkiselle terveydenhuollolle.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.3 esittämäni käsityksen Hämeenlinnan kaupungin ohjeen lainvastaisuudesta terveysjohtajan tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni hänelle.

Pyydän terveysjohtajaa ilmoittamaan minulle 28.2.2022 mennessä, mihin toimenpiteisiin käsitykseni on antanut aihetta.

Saatan lääkäri A:n tietoon edellä kohdassa 3.3 esittämäni käsityksen puutteista kantelijan hoidossa ja tutkimuksessa